

ЗМІСТ

Американська мрія	7
Земля обітована	59
Бізнес	128
Дивні рухи	182
Диверсифікація	233
Руїна	298
<i>Епілог</i>	355

АМЕРИКАНСЬКА МРІЯ

Ваша честь, Декларація натуралізації Сполучених Штатів починається зі слів: Америка є країною іммігрантів. Емігранти з усього світу їхали в США в пошуках кращого життя, важко працювали, тим самим роблячи країну сильнішою і привабливішою. З часів перших колоністів Америка пройшла довгий і важкий шлях до демократії, достатку, рівності й верховенства права, які ми тепер називаємо західними цінностями. Нині США є беззаперечним лідером вільного світу, країною великих можливостей, одним із найпривабливіших місць для життя на планеті, зразком для мільйонів людей у світі, які мріють побудувати щось подібне в себе на батьківщині. Також мільйони людей прагнуть емігрувати до США в пошуках кращої долі. Далеко не всім це вдається. Хоча чимало з них усе ж досягли заповітних берегів і стали гордими американцями. Протягом 14 років мого проживання в США я бачив різних американців: як дуже успішних, так і не дуже, яких об'єднувало те, що вони вважали себе гордими американцями.

Ваша честь! Через кілька тижнів відбудеться мій суд. Я вирішив написати вам цього листа, хоча мої адвокати не рекомендували мені цього робити, оскільки вважають: ви можете використати щось із написаного проти мене. Я все-таки вирішив написати, попри їхні застороги, бо вважаю, що цей лист уже нічого не змінить. Моя доля вирішена, мій шлях у США

закінчується, моя американська мрія зруйнована, мене депортують до України, моє життя зазнало краху, і я маю на увазі не лише матеріальний бік справи. Я розумію: життя продовжується, катастрофа, яка сталася зі мною, — це ще не мій кінець. Я маю відповідальність перед дітьми, сім'єю, тож змушений знайти в собі сили почати все спочатку, що б зі мною не сталося і як би це все жорстоко і сумно не було. Я вирішив написати цей лист, аби ви хоч частково зрозуміли: з якого середовища я приїхав у США, чому я так мріяв потрапити сюди й забрати свою сім'ю, щоб ви усвідомили моє бачення пріоритетів, а зовсім не для того, щоб викликати у вас жаль чи співчуття.

Еміграція українців до Нового світу почалася наприкінці ХІХ століття. На той час територію України поділили Австро-Угорська та Російська імперії. Всі мої предки жили на Західній Україні, яка тоді, як я вже сказав, належала Австро-Угорщині. Так склалось історично, що еміграція до вільного світу була тоді значно жвавіша із західних територій України, ніж зі східних. У той час, як більшість країн розвиненого світу вже пройшли індустріалізацію, західна частина України в складі Австро-Угорської імперії залишалася відсталим, аграрним і навіть, можна сказати, депресивним регіоном. Щоправда, спроби проведення в регіоні реформ династією Габсбургів усе ж таки були. Прикладом можна вважати реформи імператора Йосифа ІІ. Він вважався прогресивним на ті часи монархом і намагався проводити реформи ще за часів правління своєї матері імператриці Марії-Терезії, в уряді якої працював. Щоправда, через спроби реформ часто з нею конфліктував. Він поділив імперію на області, спробував ввести єдиний земельний податок, усіляко підтримував розвиток промисловості, видав укази, згідно з якими селяни мали право оскаржувати дії поміщиків, проголосив скасування кріпосної залежності селян, видав указ про толерантність до віросповідання відмінних від католицизму конфесій. Також він закрити монастирі та духовні ордени, почавши секуляризацію церковного майна. На їх місці створював школи. Але не всі починання вдалося впровадити в життя. Скажімо, введення єдиного земельного податку зупинив опір поміщиків. Отож, незважаючи

на спроби реформ віденських монархів, Галичина загалом залишалася відсталою і депресивною.

Тож коли агітатори та шукачі робочої сили для шахт, заводів і фабрик Нового світу заїжджали в наші села й міста, знаходилося чимало охочих виїхати в пошуках кращої долі. Часто люди, вирушаючи в далеку дорогу, думали, що їдуть за океан ненадовго: на рік чи два, щоб заробити грошей і врешті повернутися на батьківщину. Такі поодинокі випадки, звісно, траплялися. Однак переважно заробітчани вже ніколи не поверталися на батьківщину. Багатьом із них повернутися до родин перешкодила Перша світова війна, яка спалахнула 1914 року. З початком війни Європа докорінно змінилася, як і пріоритети людей, які вже не думали про заробітки, а лише про виживання в той важкий час. Війна завершила першу хвилю еміграції українців до Нового світу.

Багато заробітчани, особливо ті, хто виїхав до Аргентини, Бразилії та інших країн Південної Америки, швидко зрозуміли, що агенти їх обдурили, ніякого раю там нема, треба тяжко працювати за копійки та без перспектив у найближчому майбутньому. Прикметно: українська діаспора в Південній Америці збереглася донині. Приміром, у бразильському штаті Парана є муніципальний округ Прудентополіс (колишня назва Прудентопіль). Його заснували колоністи з Галичини 1885 року. Нині там майже 80 відсотків населення мають українське походження, яке досі зберігає свої традиції та культуру. В окрузі українська мова є державною поряд із португальською.

Набагато більше пощастило тим, хто потрапив до Північної Америки. І хоча майже всі заробітчани трудилися на важких і низькооплачуваних роботах, із часом їхнє життя ставало кращим, і для більшості з них (особливо для тих, хто опанував мову) відкривалися кращі перспективи. Перші українці в Північній Америці культивували дикі прерії на заході Канади, працювали на шахтах Пенсильванії, трудилися на фабриках і заводах. З часом українські емігранти засновували клуби та гуртки: з вивчення рідної мови, танців, співів. Так у Новому світі зародилася українська діаспора, яка є вагомою силою і сьогодні. Коли я вперше 1995 року опинився на українському фестивалі

в штаті Нью-Йорк, в українському селі Верховина, мене приємно вразив масштаб побаченого: кількість і якість вистав, дійств, виконавців і всякого роду заходів, які показували, що українська діаспора робить все можливе для збереження рідної культури. Звісно, що дії української діаспори не обмежувались тільки збереженням традицій. У Північній Америці вона створила велику кількість політичних рухів та організацій (зокрема, уряд УНР в екзилі), які працювали для українського народу, сподіваючись на визволення України. Згаданий уряд в екзилі припинив свою роботу і передав свої справи президенту Леоніду Кравчуку аж 1992 року, коли Україна здобула незалежність.

Закінчення Першої світової війни, кривавої та найбрутальнішої, яку людство бачило за всю свою історію до того часу, ознаменувало грандіозні зміни у світі. Величезна кількість українців, не маючи на той час своєї держави, воювали за Російську та Австро-Угорську імперії, боролися і вмирали зовсім не за свої інтереси. Після розпаду Австро-Угорської, Російської та Османської імперій у підневільних народів зажеврила надія на незалежність.

Деяким народам, як-от полякам, чехам, литовцям, латвійцям, естонцям, фінам, деяким балканським народам, справді вдалося створити свої держави. Але, на жаль, не українцям. Незалежність, проголошена у двох частинах України (західній та великій), тривала недовго. В лютому 1917 року в Росії цар зрікся престолу, і незабаром у Києві створили Центральну Раду, яка проголосила незалежність, сформувала уряд і армію. Проте вже в листопаді в Петербурзі відбувся переворот, до влади прийшли більшовики, які з перших днів навіть не розглядали варіантів, аби Україна могла бути вільною і незалежною. Приблизно те ж саме бачення майбутнього України мали й білогвардійці. Після двох років кровопролитної війни з переважаючими силами «червоних», «білих», анархістів та інших сил, Україна втратила незалежність і врешті стала однією з республік у складі СРСР.

У загальних рисах подібне відбулося й на західних теренах України. Ще задовго до розпаду Австро-Угорської імперії (жовтень 1918 року) західні українці розпочали підготовку до

створення власної держави. Після падіння Габсбургів усі політичні партії об'єдналися і створили Українську Народну Раду. В ніч на перше листопада 1918 року у Львові та інших містах на міських ратушах і державних установах замайорили українські прапори. Ще через кілька днів УНР проголосила Західноукраїнську Народну Республіку. Той факт, що українці прагнуть жити в окремій незалежній країні, страшенно дратував поляків, учорашніх братів по неволі, тих, хто теж був підданим австрійців і ще вчора мріяв про волю і незалежність. Поляки оголосили війну і перейшли до активного наступу. Ця нерівна війна (3,5 мільйони українців проти 18 мільйонів поляків) завершилася через вісім місяців поразкою українців. У липні 1919 року рештки західноукраїнської армії, не маючи змоги більше чинити спротив полякам через нестачу боєприпасів, перейшли річку Збруч і влилися в армію Симона Петлюри. Західна Україна стала частиною Польщі. Пригадується анекдот на цю тему. Галичанин помирає і постає перед Богом. Всевишній просить його розповісти про своє життя. «Немає нічого особливого, — відповідає чоловік, — народився я в Австрії, одружився при незалежній Західноукраїнській Республіці, діти народились при Польщі, до школи пішли за німців, онуки народились у Союзі, а помер я у вільній Україні». «Але тебе й помотало в житті», — каже Бог. «Та зовсім ні, Господи. Я все життя не виїжджав із Тернополя», — відповів чоловік.

В Європі формувався новий порядок. Хоча принцип, оголошений американським президентом Вудро Вільсоном в його 14 пунктах про самовизначення націй, і дістав загальне визнання, Україні, мабуть, єдиній із великих країн, не вдалось тоді добитись державності. У Великій Україні більшовики взялися будувати комуністичний рай із більш ніж сотнею інших народів у складі СРСР, а Західна — стала провінцією: воеводством Східна Галичина в складі Польщі. Як я вже казав вище, всі мої предки походять із західної частини України, тож я б хотів зупинитися на історії мого краю трохи детальніше. Тим більше, що еміграція українців до Нового світу переважно йшла саме звідси.